

CULTURALITZACIÓ I POSSIBILITAT D'ACCÉS A LA CULTURA AL BAIX CAMP EL 1836

PERE ANGUERA

Departament d'Història Contemporània

El 4 de novembre de 1834 el govern civil de la província de Tarragona feia conèixer el decret governamental «*Instrucción para el régimen y gobierno de las escuelas de primeras letras del Reino*», per tal d'impulsar la creació de les escoles en aquells pobles on encara no n'hi haguessin ⁽¹⁾. El gener de l'any següent es distribuïa una circular del govern central on després d'una llarga i interessant disquisició, que és alhora un programa força coherent d'actuació, es demanava als pobles que fornissin tota una sèrie de dades estadístiques sobre el nivell i possibilitats de culturalització dels seus habitants ⁽²⁾. Trameses les preguntes, els pobles feren esperar les seves respostes, ço que provocà diverses queixes de les autoritats provincials, les quals el febrer de 1836 donaren un ultimàtum de quinze dies per a fer arribar la informació estadística demanada junt amb les actes de constitució de les Junes locals d'instrucció ⁽³⁾. Aquestes respostes s'havien de fer arribar a les comissions de districte judicial. Pràcticament tots els pobles aglutinats avui a la divisió administrativa del Baix Camp del 1932 formaven part del partit judicial reusenc i les respostes redactades per a aquella enquesta són les que forneixen les dades per a aquest article ⁽⁴⁾.

I. El grau de culturalització.

El primer bloc de preguntes anava dirigit a conèixer el grau de cultura que en aquell moment tenia cada localitat. S'hi fa una doble

1. «*Boletín oficial de la provincia de Tarragona*», núm. 63, del 4-XI-1834, ps. 249-252.

2. Id., núm. 85, del 20-I-1835, ps. 338-340.

3. Id., núm. 189, del 9-II-1836, ps. 827-828.

4. Comprenen una setantena de papers sense classificar ni numerar guardats a l'Arxiu històric municipal de Reus, lligall «*Instrucció pública. 1640-1872*», plec 75. Totes les notes, quan no indico el contrari, hi remetien.

distinció: la dels que tenien una cultura plena, almenys teòrica, amb domini de l'escriptura i la lectura per una banda i la dels que sols dominaven la segona per altra. Per cada bloc se separa el nombre d'homes del de dones. Els resultats són els següents:

Quadre I: Nivell de culturalització.

Poble	Habitants	Saben llegir		Saben llegir i escriure	
		Homes	Dones	Homes	Dones
L'Aleixar	1.110	90	12	70	6
Alforja	2.430	550	119	210	27
Almoster	556	63	18	61	16
L'Argentera	280	8	—	4	—
L'Arbocet	95	5	—	3	—
Les Borges	1.000	70	15	30	6
Botarell	482	62	11	41	3
Castellvell	500	25	10	12	6
Colldejou	380	4	—	4	—
Duesaigües	500	30	2	20	—
Les Irlles	71	14	5	13	2
Maspujols	700	20	2	20	1
Montbrió	1.196	406	50	371	40
Mont-roig	2.690	307	54	257	36
La Mussara ⁽⁵⁾	167	8	—	3	—
Reus ⁽⁶⁾	25.000	3.682	1.352	3.836	974
Riudecanyes	1.150	125	32	119	18
Riudecols	1.300	56	27	47	7
Riudoms	3.200	350	34	208	16
La Selva	3.592	494	260	318	97
Vilanova d'Escornalbou	604	48	14	35	9
Vilaplana	780	210	22	187	2
Vinyols i els Arcs	474	8	2	36	5
Les Voltes	108	6	—	6	—

El fet de conèixer el total de població de cada localitat, tot i que algunes xifres semblen estar arrodonides, permet calcular de forma

5. Són les dades de 1836, en canvi un altre paper del 1835 dóna un total de 210 habitants dels que sols 8 homes i 6 dones saben llegir.
6. Podeu comparar aquestes xifres amb les del cens de 1860 publicades a P. ANGUERA: «*Economia i societat al Baix Camp a mitjan del segle XIX*», Tarragona 1982, p. 137. Vegeu-ne també l'anàlisi que fa de la situació el 1860 el coetani Bernard Torroja reproduïda a id. ps. 166-167.

força aproximada el percentatge de culturalització de cada poble. És llàstima que la resposta de l'enquesta no divideixi també el total de la població segons el sexe, tal i com ho fa en les dades culturals, ja que no permet valorar de forma quantificada la situació d'inferioritat cultural en que es troba la dona, fet que per altra banda s'intueix plenament.

Quadre II: Percentatges del grau de culturalització.

Poble	Habitants	Llegeixen		Llegeixen i escriuen	
		Total	%	Total	%
L'Aleixar	1.100	102	9,18	76	6,84
Alforja	2.430	669	27,53	237	9,75
Almoster	556	81	14,56	77	13,84
L'Argentera	280	8	2,85	4	1,42
L'Arbocet	95	5	5,26	3	3,15
Les Borges	1.000	85	8,50	36	6,60
Botarell	482	73	15,14	43	8,92
Castellvell	500	35	7,00	18	3,60
Colldejou	380	4	1,05	4	1,05
Duesaigües	500	32	6,40	20	4,00
Les Irlles	71	19	26,76	15	21,12
Maspujols	700	22	3,14	21	7,00
Montbrió	1.196	456	38,12	411	34,36
Mont-roig	2.690	361	13,42	293	10,89
La Mussara	167	8	4,79	3	1,79
Reus	25.000	5.034	20,13	4.810	19,24
Riudecanyes	1.150	157	13,65	137	11,90
Riudecols	1.300	83	6,38	54	4,15
Riudoms	3.200	384	12,00	224	7,00
La Selva	3.592	754	20,99	415	11,55
Vilanova d'Es-					
cornalbou	604	62	10,26	44	7,28
Vilaplana	780	232	29,74	189	24,23
Vinyols i els Arcs	474	10	2,10	41	8,64
Les Voltes	108	6	5,55	6	5,55
Total	48.365	8.682	17,95	7.181	14,84

II. Les possibilitats de culturalització.

Un segon aspecte que contemplava l'enquesta era la possibilitat de culturalització a través del nombre d'escoles existents a cada loca-

litat, el sexe al qual estaven destinades i la seva forma d'explotació, si era pública o privada. El resultat és paupèrrim, dels 24 nuclis de població documentats, 9 es troben sense cap mena d'escola per a impartir-hi un ensenyament.

Quadre III: Possibilitats de culturalització.

Poble	Escoles de nens		Escoles de nenes	
	Pública	Privada	Pública	Privada
L'Aleixar ⁽⁷⁾	1	—	—	—
Alforja ⁽⁸⁾	1	1	1	—
Almoster ⁽⁹⁾	—	—	—	—
L'Argentera	—	—	—	—
L'Arbocet ⁽¹⁰⁾	—	—	—	—
Les Borges ⁽¹¹⁾	1	—	—	—
Botarell	—	—	—	—
Castellvell ⁽¹²⁾	1	—	—	—
Colldejou ⁽¹³⁾	—	—	—	—
Duesaigües ⁽¹⁴⁾	1	—	—	—
Les Irlles ⁽¹⁵⁾	—	—	—	—

7. L'escola és considerada temporal. El mestre, que és alhora l'organista, cobra 746 rals i 22 maravedissos. El nomena l'ajuntament, a l'edifici del qual fa les classes.
8. Hi havia tres mestres examinats, un d'ells com ajudant, i una mestra examinada. Les dues escoles públiques, una per a nens i l'altra per a nenes, eren perpètuas; els mestres cobraven un sou de 3.200 rals i la mestra un de 1.600, tots de l'ajuntament. En no haver-hi un edifici propi, en llogaven un a mitges entre els mestres i l'ajuntament. L'edifici en ús el 1836 era ben dotat de taules i bancs. Hom fa constar que les dades estadístiques són aproximades.
9. Afirmen que el poble no ha tingut mai cap mestre en no disposar de cap mena de mitjans per a poder-lo pagar.
10. El poble afirma no tenir mitjans per a establir arbitris per a finançar l'educació municipal i que els nens no poden pagar tampoc el salari «con motivo de la escasez y pobreza de este pueblo», malgrat la comuna voluntat de tenir escola.
11. L'escola és temporal amb un mestre sense examinar. El nomena l'ajuntament, a l'edifici del qual fa les classes, i que li paga 400 rals.
12. L'escola és temporal. El mestre és nomenat per l'ajuntament a l'edifici del qual fa les classes. Cobra 373 rals i 12 maravedissos.
13. Afirmen no tenir diners per a pagar el mestre, la presència del qual creuen necessària.
14. Hi ha una escola de nens dotada teòricament amb 640 rals, però la plaça de mestre es troba vacant en no tenir els diners per a pagar-la.
15. El text, ple de falses concordances i en llengua híbrida, que acompanya la resposta a l'enquesta diu literalment: «Senores de la Junta del Partido de Reus, Ese Cunta edeterminado salvando el parecer de Vdes. que no puede aber cap Maestro, ni Maestra enese Lugar porque jamai niabido, niaora nonipuede ber por el motivo que notenemos propio, el Lugar, unicamente tenemos arbitrios y suban dichos arbitrios ese año Setente y seis reales vellon y ocho meravedises; Perlotanto sitratemos de pagar el Lugar nopudemos aser afectivas las reales Contribuciones. Por esos motivos emos determinado el sobre dicho que nopudemos tener ni Maestro, ni Maestra. Favor que esperamos de Vdes. nos aprueba nuestro parecer». Tot comentari hi és sobrer.

Maspujols ⁽¹⁶⁾	—	—	—	2
Montbrió ⁽¹⁷⁾	1	—	3	—
Mont-roig ⁽¹⁸⁾	1	—	—	1
La Mussara	—	—	—	—
Reus ⁽¹⁹⁾	3	19	6	41
Riudecanyes ⁽²⁰⁾	1	1	—	1
Riudecols ⁽²¹⁾	1	—	—	—
Riudoms ⁽²²⁾	1	—	—	2
La Selva ⁽²³⁾	1	—	1	—
Vilanova d'Es-				
cornalbou ⁽²⁴⁾	1	—	1	—
Vilaplana ⁽²⁵⁾	1	—	—	—
Vinyols i els				
Arcs ⁽²⁶⁾	—	—	—	—
Les Voltes	—	—	—	—
Total	16	21	12	46

III. El grau d'escolarització.

El darrer aspecte a considerar és el del grau d'escolarització. En

- Hi ha dues mestres privades temporals. Les classes es feien abans a l'ajuntament. Els mestres cobraven 266 rals i 20 maravedissos, però s'arruinà el producte que generava la renda.
- Ni el mestre, ni les tres mestres no han estat examinats. El primer és nomenat pel municipi i les altres per ningú, tot i que els quatre en cobren mensualitats. Les escoles són temporals. La de nens disposa d'una sala a l'ajuntament, mentre les nenes han d'anar a casa de les mestres.
- Les dues escoles són temporals. El mestre és titular, el nomena la Junta provincial i cobra un salari de 3.000 rals. La mestra en carvi cobra la mensualitat dels alumnes i no és titular. L'escola és ben proveïda amb bancs i taules.
- Dels mestres de minyons 6 tenen títol i els altres 16 no. De les dones 6 tenen títol i les altres 47 no. Hi ha 3 escoles perpètuas de nens i 6 de nenes i 19 de temporals de nois i 41 de noies. Els mestres cobren 6.933 rals i 6 maravedissos i les mestres 6.600 rals. Els mestres els nomena l'ajuntament i les mestres la superiora de l'Hospital. Els locals de les escoles de nens són municipals, mentre les nenes van a classe a l'hospital.
- Hi ha dos mestres nomenats pel municipi que cobren 1.928 rals i 30 maravedissos. L'escola és perpètua en una casa del municipi. Hi ha una mestra particular.
- Hi ha un mestre examinat que cobra 2.133 rals i 15 maravedissos. El mestre és nomenat per l'ajuntament. L'escola és perpètua en una casa de propietat municipal.
- El mestre, que a més és l'organista, cobra 2.666 rals i 22 maravedissos. El nomena l'ajuntament. L'escola de nens és perpètua i disposa de casa pròpia.
- Hi ha escola perpètua de nens i nenes. El mestre cobra 250 lliures i la mestra 150. Són nomenats pel municipi. No hi ha edifici propi i les nenes van a l'hospital. Cadascú ha de comprar els seus estris.
- Hi ha escola perpètua de nens amb un mestre no examinat i temporal de nenes amb una mestra; el primer cobra 40 lliures dels propis i arbitris i la segona cobra dels pares. No hi ha edifici per a les escoles. El mestre és nomenat pel municipi i la mestra pel municipi i els pares.
- Hi ha el mestre examinat que cobra a part de la mensualitat dels alumnes, 384 rals de l'ajuntament i fa les classes a la sala del comú. Viu a més a la casa de l'ajuntament.
- En carta a part de la resposta afirmen no tenir cap dotació, ni arbitri per a pagar el mestre, així, com tampoc cap edifici, ni utilatge per a les escoles. Per tant, conclouen, tot i voler-ho, no poden tenir mestre al poble.

desconèixer la piràmide d'edats de cada localitat és impossible fer una valoració de la intensitat d'assistència a les escoles dels infants dels diferents pobles. És de remarcar l'alta quantitat d'alumnes, o nois escolaritzats, que consten a Almostrer, localitat que diu no tenir cap mestre; el fet sols es pot explicar per la possible anada a Reus dels minyons del poble.

Quadre IV: El grau d'escolarització.

Poble	Nois		Noies	
	3 a 10 anys	+ 10 anys	3 a 10 anys	+ 10 anys
L'Aleixar	10	20	—	—
Alforja	79	43	60	40
Almostrer	67	57	62	51
L'Argentera	—	—	—	—
L'Arbocet	—	—	—	—
Les Borges	—	—	—	—
Botarell	—	—	—	—
Castellvell	—	—	—	—
Colldejou	—	—	—	—
Duesaigües	—	—	—	—
Les Irlles	—	4	—	—
Maspujols	—	—	40	—
Montbrío	26	14	30	20
Mont-roig	80	20	13	11
La Mussara	—	—	—	—
Reus ⁽²⁷⁾	747	407	779	317
Riudecanyes	30	19	22	18
Riudecols	4	20	—	—
Riudoms	62	44	40	26
La Selva	52	64	45	22
Vilanova d'Es-				
cornalbou	25	19	22	26
Vilaplana	15	9	—	—
Vinyols i els Arcs	—	—	—	—
Les Voltes	—	—	—	—
Total	1.197	740	1.113	531

27. Per a l'escolarització a Reus la segona meitat del segle vegeu el meu llibre citat a la nota 6, ps. 137-141. Vegeu, també, P. ANGUERA: «*Materials per a la història de l'educació a Reus. 1810-1833*», a «Universitas tarraconensis» IV (1981-1982), ps. 233-242.

IV. Conclusió.

De la lectura de les respostes de l'enquesta se'n desprén el baix índex de formació cultural a la comarca i la impossibilitat de superar-lo d'una forma immediata degut a l'ínfima escolarització.

